

**PROJEKTĀ “DABAS SKAITĪŠANA” KONSTATĒTĀS ĪPAŠI AIZSARGĀJAMĀS
UN CITAS RETĀS VASKULĀRO AUGU SUGAS
RARE, PROTECTED VASCULAR PLANT SPECIES RECORDED DURING THE
NATURE CENSUS (DABAS SKAITĪŠANA) PROJECT IN LATVIA**

Valda Baronīna

Latvijas Dabas fonds
E-pasts: valda.baronina@ldf.lv

Kopsavilkums. Rakstā analizētas retas un īpaši aizsargājamas vaskulāro augu sugas, kas konstatētas projektā “Priekšnosacījumu izveide labākai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai Latvijā” (Dabas skaitīšana, 2017–2021). No 232 sugām, kuras pašreiz aizsargātas ar normatīvajiem aktiem, tika konstatētas 174. Rakstā netiek dotas ziņas par visām šīm sugām, bet tikai par 26 interesantākajiem atradumiem, kā arī par septiņām papildus sugām, tostarp par divām jaunām sugām Latvijā – smaržīgo ancīti *Agrimonia procera* un tūbaino grīslī *Carex tomentosa*. Projekta laikā īpaša uzmanība pievērsta Direktīvas II pielikuma sugām, reģistrējot to atradnes, kas ir svarīgi ziņojuma sniegšanai Eiropas Komisijai reizi sešos gados. Analizētas vairākas sugas, kurām vajadzīgs aizsardzības statuss (*Cephalanthera longifolia*) vai arī pārdomājama šāda statusa nepieciešamība (*Carex atherodes*, *Glyceria striata*). Minot sugas un to atradnes, sniegti dati par to, kādā Eiropas Savienības nozīmes īpaši aizsargājamā biotopā (vai ārpus tā) suga sastopama. Dabas skaitīšanā reģistrēto atradņu dati dod ieguldījumu sugu areālu izpētē plašākā mērogā.

Raksturvārdi: Dabas skaitīšana, īpaši aizsargājami vaskulārie augi, atradnes

Summary. The paper summarises the most important vascular plant species records collected during the Nature Census project, so far the largest country-scale habitat inventory in Latvia (2017–2021). The most significant species records were selected from a large dataset with an emphasis on rare and very rare plant species in Latvia, and species recorded in Latvia for the first time (*Agrimonia procera*, *Carex tomentosa*). Particular attention was paid to the species listed in Annex II of the EU Habitats Directive 92/43/EEK which demands reporting the species conservation status every six years.

Out of 232 protected species recorded during the Nature Census project, 174 were found at least once. In this paper, 26 rarest species (including seven species not included in the legally binding list) were reviewed, in some cases turning attention to the need to revise their legal status (e.g. *Carex atherodes*, *Cephalanthera longifolia*, *Glyceria striata*).

The paper includes notes on the habitats (EU importance habitats, other) where the species were found. In many cases, it provides novel information on the typical species composition in various protected habitat types and points out the importance of conservation of these habitats, as they host rare species. The species data collected during the Nature Census project considerably contribute to understanding the species ranges, their frequency, and habitat preferences.

Key words: Nature Census project, protected vascular plant species, localities

IEVADS

No 2017. līdz 2021. gadam Latvijā norisinājās Padomes Direktīvas 92/43/EEK (21.05.1992.) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību I pielikuma biotopu (ES nozīmes biotopu) inventarizācija projektā “Priekšnosacījumu izveide labākai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai Latvijā”. Projekts plašāk pazīstams ar nosaukumu “Dabas skaitīšana”. Projekta mērķis bija iegūt detalizētu un zinātniski pamatotu informāciju par Latvijas dabas vērtībām, to daudzumu, veidiem, izplatību un kvalitāti. Šajā projektā bija iesaistīti ap 300 kartētāji – ne tikai no Latvijas, bet arī no Lietuvas, Igaunijas un Baltkrievijas. Pamatuzdevums bija kartēt ES nozīmes

biotopus, bet darba gaitā tika reģistrētas arī retu un īpaši aizsargājamo sugu atradnes – gan reģistrējot punktveida atradņu koordinātas, gan atzīmējot konstatētās retās un īpaši aizsargājamās augu sugas biotopu inventarizācijas anketās. Projekta aktivitātes, piemēram, vairāku īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plānu izstrāde, turpināsies līdz 2023. gada beigām, tāpēc, visticamāk, jauni interesanti dati minētā projektā ietvaros ir gaidāmi arī nākotnē.

Biotopu kartēšanas laikā konstatētas 174 no 232 īpaši aizsargājamo vaskulāro augu sugām, kas raksta sagatavošanas laikā bija ar normatīvajiem aktiem aizsargātas (Ministru kabineta 14.11.2000. noteikumi Nr. 396 “Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu”, 1. un 2. pielikums), bet reģistrēto atradņu (punktu) skaits sniedzās vairākos desmitos tūkstošos. Šī raksta mērķis ir sniegt ziņas nevis par visām, bet tikai par retākajiem vai citādi interesantiem atradumiem, galvenokārt par līdz šim nezināmām atradnēm. Tāpēc no visām 174 atrastajām aizsargājamām sugām izvēlētas tikai 26. Papildus šajā rakstā minēti trīs Latvijas Sarkanās grāmatas (Andrušaitis (red.), 2003) sugu atradumi (divas no tām iekļautas 0. kategorijā), kā arī četras sugas, kas pagaidām Latvijā ir bez aizsardzības statusa, tostarp divas Latvijā jaunas augu sugas – smaržīgais ancītis *Agrimonia procera* un tūbainais grīslis *Carex tomentosa*. Rakstā izmantotie dati iegūti galvenokārt no projekta laikā reģistrētajām punktveida atradnēm, kā arī no sugu ierakstiem biotopu inventarizācijas anketās. Dažkārt suga nav atzīmēta ne vienā, ne otrā veidā, toties atradne reģistrēta portālā “Dabasdati.lv”. Ir gadījumi, kad par datu pareizību vēl nepieciešams pārliecināties dabā, tāpēc ne visi projektā reģistrētie retu sugu atradumi ietverti šajā rakstā.

Analizējot pieejamos datus, konstatēts, ka tie jāskata kritiski, jo kļūdas iespējamās gan sugu reģistrēšanā, gan datu ievadē. Raksta tapšanas gaitā notika saziņa ar daudzu atradņu autoriem, precizējot ziņas par atradnēm vai pārliecinoties par to ticamību. Šaubu gadījumā rakstā ir norādes uz nepieciešamu dažu sugu potenciāli iespējamo atradņu pārbaudi dabā.

Šajā pārskatā sugas sakārtotas zinātnisko nosaukumu alfabētiskā secībā, sniedzot īsas ziņas par aptuvenu atradnes atrašanās vietu (novads, pagasts), īpaši aizsargājamo dabas teritoriju (ja suga tādā atrasta), konstatēšanas gadu un atraduma autoru, kā arī minot ES nozīmes biotopu veidu un tā variantu (Auniņš (red.), 2013), kādā suga ir konstatēta. Informācija par atradumu precīzām ģeogrāfiskām koordinātām atrodas Dabas aizsardzības pārvaldes dabas datu pārvaldības sistēmā “Ozols” un, lai neradītu sugām potenciālu apdraudējumu, šajā rakstā nav ietverta.

Apzīmējumi un saīsinājumi tekstā: DL – dabas liegums, DP – dabas parks, DR – dabas rezervāts, NP – nacionālais parks, AAA – aizsargājamo ainavu apvidus, ĪA – īpaši aizsargājama suga (Ministru kabineta 14.11.2000. noteikumi Nr. 396), JS LV – jauna suga Latvijā, LSG – Latvijas Sarkanā grāmata (Andrušaitis (red.), 2003), LBB – Latvijas Botāniķu biedrība, ES II vai ES V – Padomes Direktīvas 92/43/EEK (21.05.1992.) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (Direktīva) II vai V pielikuma suga; šīs pašas Direktīvas I pielikuma biotopi atzīmēti, minot biotopa kodu, nosaukumu un variantu (biotopa variants ir saskaņā ar Latvijā izstrādāto metodiku (Auniņš (red.),

2013), piemēram 9010* *Veci vai dabiski boreāli meži_1* (kur 9010 ir četrzīmju kods Direktīvā; _1 nozīmē 1. variants, bet * apzīmē atbilstoši Direktīvai prioritāri aizsargājamu biotopu).

INTERESANTĀKIE AIZSARGĀJAMO UN CITU RETO SUGU ATRADUMI PROJEKTĀ “DABAS SKAITĪŠANA”

Agrimonia pilosa Ledeb., **spilvainais ancītis** (ES II)

Austrumlatvijā spilvainais ancītis nav rets (Anon., 2019), bet, tā kā šī ir Direktīvas II pielikuma suga, tās atradnēm tika pievērsta pastiprināta uzmanība. Projekta laikā atzīmētas apmēram 270 atradnes. Tikai 76 gadījumos suga konstatēta ES nozīmes biotopā, bet lielākoties tā sastopama uz meža ceļiem, stigām, mežmalās, retāk sausās vai mēreni mitrās pļavās. Gandrīz visas “Dabas skaitīšanas” projektā konstatētās spilvainā ancīša atradnes ir Austrumlatvijā, izņemot dažas tālākās atradnes uz rietumiem:

- Tukuma novadā Jaunsātu pagastā, uz meža ceļa, L. Liepiņa, 2018;
- Dobeles novadā DL “Skujaines un Svētaines ieleja”, uz meža ceļa, A. Petriņš, 2019;
- Jelgavas novadā DL “Līvberzes liekņa”, uz divām meža stigām, V. Baroniņa, 2020.

Divas pēdējās atradnes uz meža stigām bija jau iepriekš zināmas (Laiviņš u. c., 2002; Baroniņa, 2003; Auniņa (red.), 2011a, 2011b). Sugas areāls Latvijā sasniedz rietumu robežu, tālākās atradnes uz rietumiem zināmas starp Saldu un Skrundu un Abavas ielejā, bet Rietumlatvijā Baltijas jūras piekrastē un tās tuvumā joprojām nav konstatēta neviena atradne (DDPS, 2022).

Agrimonia procera Wallr., **smaržīgais ancītis** (JS LV)

Pirmo reizi Latvijā šo sugu 2018. gadā atzīmēja biotopu kartētāji no Baltkrievijas – valstī, kur smaržīgais ancītis ir sastopams un pazīstams. Tomēr 2018. gadā nebija ievākts herbārija materiāls, kas ļautu pārliicināties par sugas noteikšanas pareizību, jo līdz šim smaržīgais ancītis Latvijā nebija konstatēts. Suga ir konstatēta arī Lietuvā (Žalneravičius, 2021). 2019. gadā Latvijā tā reģistrēta vairākās ar herbāriju apliecinātās atradnēs:

- Rūjienas novadā Naukšēnu pagastā, 2 km no Igaunijas robežas, atmatā, E. Ozola, 2019;
- Daugavpils novadā Dmenes pagastā, krūmājā, D. Krasnopoļska, 2019;
- Ilūkstes novadā Šēderes pagastā, krūmājā, D. Krasnopoļska, 2019.

Konstatēts arī rets šīs sugas hibrīds *Agrimonia x wirtgenii* Asch. & Graebn. Tas ir smaržīgā un ārstniecības ancīša krustojums, kas Eiropā ir reti sastopams. Latvijā atrasts Preiļu novadā, Gunta Evarte-Bundere, 2019.

Asplenium trichomanes L., **plūksnu sīkparde** (ĪA, LSG)

- Smiltenes novadā AAA “Ziemeļgauja”, uz kaļķiežu atsegumiem pie Vidagas, ES nozīmes biotopā 8210 *Karbonātisku pamatiežu atsegumi*, D. Ozols, 2017.
- Siguldas novadā Gaujas NP Siguldas apkārtnē, nacionālā parka teritorijā par šo sugu nebija ziņu gandrīz 100 gadus (Andrušaitis (red.), 2003), tagad konstatēta ES nozīmes biotopā 8220 *Smilšakmens atsegumi*, J. Kluša, 2020.

***Botrychium matricariifolia* A. Braun ex W. D. J. Koch, zarainā ķekarparde (ĪA, LSG)**

Ļoti reti sastopama suga, kurai mūsdienās Latvijā zināmas vien dažas atradnes. Pirmās ziņas par šeit minēto atradni ir no 2016. gada (M. Medne) – suga konstatēta Gulbenes novadā Lejasciema pagastā sausā, kaļķainā pļavā netālu no Tirzas upes, atkārtoti apsekota “Dabas skaitīšanas” projektā 2017. gadā (V. Baroniņa), kad ES nozīmes biotopā 6210_1 *Sausi zālāji kaļķainās augsnēs* konstatēti daži vitāli eksemplāri.

***Carex atherodes* Spreng., akotainais grīslis (ĪA, LSG)**

Pēdējos 20 gados vērojama šīs par ļoti retu uzskatītas sugas (Andrušaitis (red.), 2003) izplatīšanās Austrumlatvijā, konkrētāk Madonas-Pļaviņu reģionā. Suga ir labi atpazīstama un maz ticams, ka netika ievērota 5. ģeobotāniskā rajona apsekošanas laikā 20. gs. 80. gados, kad konstatētas tikai sešas atradnes (Табака (ред.), 1990). 21. gs. ziņojumi portālā “Dabasdati.lv” un pieteikums Latvijas Botāniķu biedrības konkursam “Gada atradums” (Baroniņa, 2015) liecina, ka akotainais grīslis dažkārt veido pat vairākus hektārus lielas, monodominantas audzes – visticamāk, tāpēc ka labi vairojas veģetatīvi. Ir iemesls pārskatīt jautājumu, vai šai sugai nepieciešams īpaši aizsargājamas sugas statuss. Sastopama mitros vai mainīga mitruma režīma zālajos. “Dabas skaitīšanas” projekta laikā 2018. gadā atzīmētas 25 atradnes (M. Medne), 2019. gadā – 11 atradnes (M. Medne, B. Bамbe), 2020. gadā – trīs lielas atradnes (M. Medne). Konstatēta arī no citām nedaudz attālāka atradne Cēsu apkārtnē, E. Oļehnoviča, 2020.

***Carex davalliana* Sm., Devela grīslis (ĪA, LSG)**

“Dabas skaitīšanas” projekta laikā konstatētas četras jaunas atradnes:

- Tukuma novadā Engures pagastā DP “Engures ezers”, ES nozīmes biotopā 7230 *Kaļķaini zāļu purvi*, J. Kluša, 2019;
- Saldus novadā Rubas pagastā Vadakstes krastā (Latvijā uz dienvidiem vistālākā atradne), ES nozīmes biotopā 6410_3 *Mitri zālāji periodiski izžūstošās augsnēs*, V. Baroniņa, 2019;
- Engures novada Čaukiemā Ķemeru NP, ES nozīmes biotopā 6410 *Mitri zālāji periodiski izžūstošās augsnēs*, A. Priede, 2020;
- Cēsu novadā Straupes pagastā Gaujas NP teritorijā pie Plāča, aizaugušā mainīga mitruma režīma zālajā, kas savulaik ir bijis ES nozīmes zālāju biotops, A. Opmanis, 2021.

***Carex pilosa* Scop., matainais grīslis (ĪA, LSG)**

Vēl pirms 20 gadiem bija zināma tikai viena matainā grīšļa atradne Naujenes gravā Daugavpils apkārtnē (Andrušaitis (red.), 2003). Dažādu pētījumu rezultātā atradņu skaits ievērojami palielinājies – iespējams, tas saistīts ar klimata pārmaiņām (Gudžinskas et al., 2010). “Dabas skaitīšanas” projekta laikā konstatētas bagātīgas šīs sugas atradnes dienvidaustrumu Latvijā – gan iepriekš zināmas, gan no jauna konstatētas. Lielākoties tās saistītas ar novietojumu saposmotā reljefā – pauguru nogāzēs un gravās platlapju mežos, nereti veidojot pat plašas monodominantas audzes (piemēram, DL “Raudas meži”). Jaunas atradnes:

- Aizkraukles novadā Mazzalves pagastā, ES nozīmes biotopā 9020*_1 *Veci jaukti platlapju meži*, V. Stukonis, 2019;

- Ludzas novadā Līdumnieku pagastā DP “Kurjanovas ezers”, ES nozīmes biotopā 9020*_1 *Veci jaukti platlapju meži*, J. Kluša, 2019;
- Ludzas novadā Zvirgzdenes pagastā, ES nozīmes biotopā 9180* *Nogāžu un gravu meži*, L. Karvelis, 2019;
- Krāslavas, Aglonas un Dagdas novados reģistrēti 86 atradņu punkti (Suško, 2022), U. Suško, 2020.

***Carex rhynchophysa* C. A. Mey. (syn. *Carex utriculata* Boott), knābja grīslis (ĪA, LSG)**

Sugai, kas Latvijā pirmoreiz konstatēta 1985. gadā, ilgstoši bija zināmas vien dažas atradnes Cēsu novadā Vecpiebalgas pagastā Meļļu apkārtņē (Табака (ред.), 1990) un Zaubes pagastā pie Zvanenieku ezera (DDPS, L. Salmiņa, A. Opmanis, 2008). “Dabas skaitīšanas” projektā suga konstatēta vēl vairākās jaunās atradnēs turpat Zaubes pagastā – visas atradnes ir izcilos pārmitros mežos, kuri atbilst ES nozīmes biotopiem 9080* *Staignāju meži* un 91D0* *Purvaini meži*, J. Saulītis, 2019.

***Carex tomentosa* L. (syn. *Carex filiformis* L.), tūbainais grīslis (JS LV)**

Jauna suga Latvijā, kuras konstatēšana bija likumsakarīga, jo tā, kaut arī reti, aug gan Igaunijā, gan Lietuvā (Kuusk et al., 2003). Atrasta ar divu nedēļu starpību divās atradnēs, abās ES nozīmes biotopā 6410_3 *Mitri zālāji periodiski izzūstošās augsnēs*:

- Ogres novadā Tomes pagastā, netālu no Daugavas, I. Peipiņa, 2018;
- Jūrmalā, Dubultos, Lielupes palienes plāvā, R. Sniedze-Kretalova, 2018.

***Cephalanthera longifolia* (L.) Fritsch, garlapu cefalantēra (LSG)**

Pārbaudīta no 2008. gada zināmā vieta Slīteres NP Pitraga apkārtņē, kur vēlākajos gados suga vairs netika konstatēta (acīmredzot augi bija izrakti), bet 2019. gadā te atkal atrasti daži eksemplāri (A. Opmanis).

Ieraksti portālā “Dabasdati.lv” liecina, ka kopš 2012. gada Latvijā zināmas vēl piecas šīs sugas atradnes – visas Kurzemes ziemeļu daļā. Ārpus “Dabas skaitīšanas” projekta garlapu cefalantēra 2020. gadā negaidīti konstatēta Austrumlatvijā Līvānu novadā (L. Miķelsone-Šibeika, L. Grīnberga), bet šī suga vēl arvien ir Latvijas Sarkanās grāmatas 0. kategorijā (izzudušas sugas) (Andrušaitis (red.), 2003) un nav iekļauta īpaši aizsargājamo sugu sarakstā.

***Cephalanthera rubra* (L.) Rich., sarkanā cefalantēra (ĪA, LSG)**

Posmā starp Ovīšiem un Kolku suga ir sen zināma (Andrušaitis (red.), 2003), “Dabas skaitīšanas” projekta laikā daudzkārt apstiprināta tās augšana šī apvidus kāpu biotopos –reģistrētas 67 atradnes (kas var būt gan jaunas, gan agrāk zināmas), A. Opmanis, I. Hoņavko, 2019.

***Cypripedium calceolus* L., dzeltenā dzegužkurpīte (ĪA, LSG, ES II)**

Dzeltenā dzegužkurpīte ir Direktīvas II pielikuma suga, tāpēc atradnēm pievērsta īpaši uzmanība. Projekta laikā reģistrētas vismaz 27 atradnes, daļa no tām līdz šim nezināmas:

- Valkas novadā Zvārtavas pagastā Almas upītes apkārtņē, ES nozīmes biotopā 9050_3 *Lakstaugiem bagāti egļu meži*, P. Saar, 2017;

- Ludzas novadā Goliševas pagastā, ES nozīmes biotopā 9010*_1 *Veci vai dabiski boreāli meži*, R. Kaupuža, 2017;
- Madonas novadā Ļaudonas pagastā Jaunkalsnavas apkārtnē, ES nozīmes biotopā 9050_3 *Lakstaugiem bagāti egļu meži*, B. Bamber, 2018;
- Alūksnes novadā Alsviķu pagastā, ES nozīmes biotopā 9050_2 *Lakstaugiem bagāti egļu meži*, M. Pjuse, 2018;
- Alūksnes novadā Alsviķu pagastā, ES nozīmes biotopā 9050_2 *Lakstaugiem bagāti egļu meži*, A. Palo, 2018;
- Limbažu novadā Kurlīņupes apkārtnē, biotopā 9050_3 *Lakstaugiem bagāti egļu meži*, J. Dzenis, 2018;
- Ķeguma novadā Ķeguma apkārtnē, ES nozīmes biotopā 9010*_1 *Veci vai dabiski boreāli meži*, I. Grīse, 2018;
- Limbažu novadā Alojas pagastā, slapjā bērzu un melnalkšņu vērī (nav ES biotops), J. Dzenis, 2019;
- Rēzeknes novadā DL “Lubāna mitrājs”, biotopā 91D0*_1 *Purvaini meži*, L. Mihailova, 2020;
- Ķemeru NP, kur ir bagātīgākās dzeltenās dzegužkurpītes atradnes valstī, konstatētas vairākas jaunas atradnes, V. Caune, V. Baroniņa, U. Suško, E. Oļehnoviča, S. Uhliānēts, 2020.

***Dianthus superbis* L., krāšņā nelķe (ĪA, LSG)**

Mūsdienās saglabājušās vien dažas šīs sugas atradnes, kur tā aug raksturīgos biotopos (NBD, 2018). Projekta laikā konstatēta Gaujas NP Straupes apkārtnē, vairākos ES nozīmes biotopos: 91D0*_1 *Purvaini meži*, 7140_1 *Pārejas purvi un slīkšņas*, 7160_3 *Minerālvienā bagāti avoti un avotu purvi*, D. Krasnopoļska, 2020.

***Epipogium aphyllum* Sw., bezlapu epipogija (ĪA, LSG)**

Konstatētas trīs jaunas šīs Latvijā ļoti retās orhideju sugas atradnes, visās atrasti vien daži augi:

- Ludzas novadā Pušmucovas pagastā, ES biotopā 9050_1 *Lakstaugiem bagāti egļu meži*, R. Kaupuža, 2018;
- Gulbenes novadā Lejasciema pagastā, ES biotopā 9020*_1 *Veci jaukti platlapju meži*, V. Kreile, 2020;
- Smiltenes novadā Apes pagastā, robežbiotopā starp 9050_3 *Lakstaugiem bagāti egļu meži* un 9010*_2 *Veci dabiski boreāli meži*, N. Gāgane, 2020.

***Equisetum scirpoides* Michx., meldru kosa (ĪA, LSG)**

Ļoti reta suga, kurai līdz šim bija zināma tikai viena sena atradne Braslas upes krastā (Andrušaitis, (red.), 2003). Pēc gandrīz 100 gadiem, 2021. gadā suga atkal konstatēta zināmajā atradnē (A. Opmanis). Konstatēta arī jauna atradne:

- Cēsu novadā Liepas pagastā, baltalkšņu-ošu jauna meža pudurī pie avota iztekas, A. Opmanis, 2021.

***Equisetum telmateia* Ehrh., lielā kosa (ĪA, LSG)**

Līdz šim Latvijā 120 gadus bija zināma tikai viena atradne, kuru 1895. gadā atklāja K.R. Kupfers (tajā laikā ievāktie paraugi glabājas Latvijas Universitātes herbārijā) un kuras aizsardzībai izveidots DL “Piešdanga”. “Dabas skaitīšanas” projektā atklātas divas jaunas, skaitliski bagātīgas atradnes:

- Dienvidkurzemes novadā Gramzdas pagastā Vidvides upes krasta nogāzē, ES nozīmes biotopā 7160_2 *Minerālvielām bagāti avoti un avotu purvi*, R. Čakšs, 2018;
- Aizputes novadā Tebras upes krasta nogāzē, ES biotopā 7160_2 *Minerālvielām bagāti avoti un avotu purvi*, A. Ozola, 2019.

***Gentiana pneumonanthe* L., tumšzilā drudzene (ĪA, LSG)**

Latvijā ir tikai nedaudzas šīs sugas atradnes, un “Dabas skaitīšanas” projekta laikā konstatētas trīs jaunas:

- Rugāju novadā Rugāju apkārtnē, divās atradnēs ES nozīmes biotopā 6230*_2 *Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji)*, D. Moroza, 2018;
- Ludzas novadā Līdumnieku pagastā, ES nozīmes biotopā 6230*_2 *Vilkakūlas zālāji (tukšaiņu zālāji)*, R. Kaupuža, 2019;
- Ludzas novadā Līdumnieku pagastā pie Kurjankas upītes, ES nozīmes biotopā 6450*_3 *Palieņu zālāji* (atradne zināma no 2014. gada, J. Kluša), J. Kluša, 2019.

***Geranium bohemicum* L., Bohēmijas gandrene (LSG)**

Latvijā reta suga, kas raksturīga meža degumos, jo sēklu dīgšanu stimulē uzkaršana. Projekta laikā reģistrēta jaunā atradne:

- Talsu novadā Valdgales pagastā, zaru dedzināšanas vietā izkoptā 40–50 gadus vecā egļu damaksnī, S. Rūsiņa, 2019.

***Geum hispidum* Fr., sarmatainā bitene (ĪA, LSG)**

Līdz šim Latvijā bija zināma tikai trijās atradnēs (Remtes apkārtnē, I. Kabucis, 1993 (Andrušaitis (red.), 2003); Amatas ciema apkārtnē (I. Čakare, 2003 (DDPS, 2022)), bet viena no tām pirms apmēram 20 gadiem konstatēta pie Zvirgzdes (S. Rūsiņas nepublicēti dati). Jauna atradne atrasta netālu no šīs jau zināmās:

- Vecumnieku novadā Vecumnieku apkārtnē, sausā zālājā, kas potenciāli ir ES nozīmes biotops 6120* *Smiltāju zālāji*, S. Rūsiņa, 2018.

Biotopu inventarizācijas anketās minētas vēl divas jaunas atradnes Latgalē, kuras būtu nepieciešams pārbaudīt dabā.

***Glyceria striata* (Lam.) Hitchc., svītrainā ūdenszāle (ĪA, LSG)**

Diskutable suga, kas pēdējā laikā raisa interesi, jo tiek atrasta arvien biežāk un vietām atzīta pat par ekspansīvu, tomēr lielākoties sastopama labas kvalitātes vai pat izcilos pārmitros meža biotopos. “Dabas skaitīšanas” projektā reģistrēta vairākās jaunās atradnēs mežos:

- Madonas novadā Ļaudonas pagastā, ES nozīmes biotopā 91E0*_1 *Aluviāli meži (aluviāli krastmalu un palieņu meži)*, V. Kreile, 2017;

- Tukuma novadā Sēmes pagastā Rideļu apkārtnē, ES biotopā 9080* *Staignāju meži*, J. Kluša, 2018;
- Tukuma novadā Zentenes pagastā Vaskara ezera apkārtnē (atradne zināma no 1997. gada, I. Rēriha, DDPS, 2022), ES biotopā 91D0*_1 *Purvaini meži*, J. Kluša, 2018;
- Aizkraukles novadā Neretas pagastā, ES nozīmes biotopā 9080* *Staignāju meži*, V. Stukonis, 2019;
- Aizkraukles novadā Pilskalnes pagastā, ES nozīmes biotopos 9080* *Staignāju meži* un 9050_3 *Lakstaugiem bagāti egļu meži*, V. Stukonis, 2019;
- Ludzas novadā Zvirgzdenes pagastā pie Cirmas ezera, mežā, kas nav ES nozīmes biotops, I. Erta, 2019;
- Rēzeknes novadā Kaunatas pagastā Rāznas NP, mežā, kas nav ES nozīmes biotops, I. Erta, 2020;
- Bauskas novadā Brunavas pagastā DL “Paņemūnes meži”, ES nozīmes biotopā 9020*_2 *Veci jaukti platlapju meži*, V. Baroniņa, 2020;
- Valmieras novadā Kauguru pagastā Gaujas NP vairākas atradnes strauta malā, ES nozīmes biotopos 9010*_1 *Veci vai dabiski boreāli meži* un 9050_1 *Lakstaugiem bagāti egļu meži*, D. Krasnopoļska, 2020.

Vairāki svītrainās ūdenszāles atradumi reģistrēti arī mitros zālajos – šādos biotopos suga agrāk nebija zināma:

- Daugavpils novadā Demeņes pagastā, ES nozīmes biotopā 6410_3 *Mitri zālāji periodiski izžūstošās augsnēs*, I. Svilāne, 2017;
- Rēzeknes novadā Lūznavas pagastā, aizaugošā potenciālā ES nozīmes zālāju biotopā 6270*_3 *Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas*, A. Pošiva-Bunkovska, 2018.

Sugai nepieciešams atradņu monitorings, lai novērotu augu izplatīšanās tendences, biotopu apdraudētību un lai noteiktu, vai sugai Latvijā tiešām nepieciešams aizsargājamas sugas statuss.

***Hypericum hirsutum* L., pūkainā asinszāle (ĪA, LSG)**

Jau zināmajām atradnēm Zemgalē, valsts vidusdaļā un dienvidaustrumos pievienojusies jauna, attāla atradne Latvijas ziemeļaustrumos:

- Balvu novadā Vecumu pagastā DL “Vecumu meži”, divas atradnes atmatās un viena ES nozīmes biotopā 6270*_1 *Sugām bagātas ganības un ganītas pļavas* (kaut gan parasti šo sugu sastop mežos), A. Opmanis, 2017.

***Lycopodiella inundata* (L.) Holub, **palu staipekņītis** (ĪA, LSG, ES V)**

- Ventspils novadā Piltenes pagastā degradētā augtenē, kur nosusināts sūnu purvs apstādīts ar priedēm, vecās risēs, R. Sniedze-Kretalova, 2020.

Biotopu inventarizācijas anketu ierakstos var atrast vēl vairākas atradnes, tomēr tās būtu jāpārbauda dabā.

***Najas flexilis* (Willd.) Rostk. et W. L. E. Schmidt, **lokanā najāda (lokanā kaulīnija)** (ĪA, LSG, ES II)**

Atbilstoši 2021. gada datiem, lokanā najāda Latvijā sastopama 15 ezeros (LDF, 2021), no tiem piecas atradnes konstatētas “Dabas skaitīšanas” projekta laikā,

visas ES nozīmes biotopā 3150 *Eitrofi ezeri ar iegrimušo ūdensaugu un peldaugu augāju*:

- Krāslavas novadā Leja ezerā, U. Suško, 2018;
- Alūksnes novadā Indzera ezerā, L. Grīnberga, 2018;
- Rēzeknes novadā Rāznas ezerā, V. Līcīte, 2018;
- Rēzeknes novadā Meiruļa ezerā, V. Līcīte, 2018;
- Krāslavas novadā Ārdavas (Vordives) ezerā, V. Līcīte, 2019.

Najas major All., lielā najāda

Atbilstoši 2021. gada datiem, suga zināma 17 ezeros (U. Suško npublicēti dati), no tiem 11 ezeros konstatēta "Dabas skaitīšanas" projekta laikā, visas atradnes ES nozīmes biotopā 3150 *Eitrofi ezeri ar iegrimušo ūdensaugu un peldaugu augāju*:

- Rēzeknes novadā Dziļūkšņa ezerā, V. Līcīte, 2019;
- Ludzas novadā Kovaļišku (Audeļu) ezerā, V. Līcīte, 2019;
- Krāslavas novadā Stībraiša ezerā, V. Līcīte, 2018;
- Rēzeknes novadā Umaņu ezerā, V. Līcīte, 2018;
- Rēzeknes novadā Boltajā ezerā, V. Līcīte, 2018;
- Krāslavas novadā Stirna ezerā, U. Suško, 2018;
- Krāslavas novadā Ustubņika ezerā, I. Skrinda, 2018;
- Krāslavas novadā Mazajā Dorotpoles ezerā, U. Suško, 2018;
- Krāslavas novadā Purva ezerā, U. Suško, 2018.

Najas marina L., jūras najāda (ĪA, LSG)

Latvijā suga zināma 18 ezeros (U. Suško npublicēti dati), gandrīz visas ES nozīmes biotopā 3150 *Eitrofi ezeri ar iegrimušo ūdensaugu un peldaugu augāju*, šajā skaitā divas projekta laikā konstatētas atradnes:

- Kārsavas novadā Motrines ezerā, I. Skrinda, 2017;
- Aizkraukles novadā Odzes ezerā, L. Grīnberga, 2019.

Najas minor All., mazā najāda (mazā kaulīnija) (ĪA, LSG)

Latvijā zināma 10 ezeros (U. Suško npublicēti dati), tostarp "Dabas skaitīšanas" projektā konstatētā jaunā atradnē:

- Krāslavas novada Gordoja ezerā, ES nozīmes biotopā 3150 *Eitrofi ezeri ar iegrimušo ūdensaugu un peldaugu augāju*, L. Grīnberga, 2019.

Orchis ustulata L., deguma dzegužpuķe (ĪA, LSG)

Gulbenes novadā Lejasciema pagastā netālu no Tirzas upes, ES nozīmes biotopā 6210_1 *Sausi zālāji kaļķainās augsnēs*, sugu pati noteica un kartētāju pieaicināja zālāja īpašniece, apsekoja V. Baroniņa, 2017.

Pedicularis sceptrum-carolinum L., dižā jāņegļīte (ĪA, LSG)

Suga mūsdienās zināma tikai nedaudz atradnēs, no kurām lielākā daļa ir Ādažu militārajā poligonā (DDPS, 2022). "Dabas skaitīšanas" projektā konstatētas divas jaunas atradnes:

- Dienvidkurzemes novadā Vaiņodes pagastā netālu no Lietuvas robežas, ES nozīmes biotopā 7140_2 *Pārejas purvi un slīkšņas*, A. Opmanis, 2018;
- Smiltenes novadā Rāmnieku apkārtnē pie Mailītes upes, ES nozīmes biotopā 7140_1 *Pārejas purvi un slīkšņas*, D. Ūlands, 2020.

***Polystichum aculeatum* (L.) Roth, daivainā cietparde (ĪA, LSG)**

Dažām nedaudzajām Latvijā zināmajām atradnēm (Andrušaitis (red.), 2003; DDPS, 2022) pievienojusies viena jauna:

- Madonas novadā Aronas pagastā Viesienas apkārtnē, ES nozīmes biotopā 9180* *Nogāžu un gravu meži*, J. Saulītis, 2019.

***Rubus plicatus* Weihe et Nees, krokainā cūcene (LSG)**

Sugu pirms vairāk nekā 100 gadiem uz Z no Rucavas atrada P. Lakševics (1909, paraugi glabājas Latvijas Universitātes herbārijā), pēc tam tika uzskatīta par izzudušu (Andrušaitis (red.), 2003). “Dabas skaitīšanas” projektā konstatēta tajā pašā apvidū nedaudz citā vietā:

- Dienvidkurzemes novadā austrumos no Rucavas, ES nozīmes biotopā 4030_2 *Sausi virsāji*, A. Opmanis, 2018.

***Saxifraga hirculus* L., dzeltenā akmeņlauzīte (ĪA, LSG, ES II)**

Nedaudzajām Latvijā zināmajām atradnēm “Dabas skaitīšanas” projekta laikā pievienojās divas jaunas:

- Jēkabpils novadā Mežāres pagastā dienvidos no Timsmales ezera, ES nozīmes biotopā 7230 *Kaļķaini zāļu purvi*, K. Daudziņa, 2017;
- Tukuma novadā Smārdes pagastā Milzkalnes apkārtnē, ES nozīmes biotopā 7160_3 *Minerālvielām bagāti avoti un avotu purvi*, D. Ūlands, 2020.

Vēl trijās potenciāli iespējamās atradnēs, kas atzīmētas biotopu inventarizācijas anketās, nepieciešama pārbaude dabā.

***Schoenus ferrugineus* L., rūsganā melncere (ĪA, LSG)**

Suga galvenokārt sastopama Rietumlatvijā kaļķainos zāļu purvos, bet Austrumlatvijā mūsdienās bija zināma tikai viena atradne Krustkalnu dabas rezervātā (Andrušaitis (red.), 2003). “Dabas skaitīšanas” projektā konstatēta jauna atradne, kas šobrīd valstī ir vistālāk uz austrumiem:

- Kārsavas novadā Salnavas pagastā, ES nozīmes biotopā 7230 *Kaļķaini zāļu purvi*, J. Kluša, 2017.

***Trapa natans*, L., peldošais ezerrieksts (ĪA, LSG)**

- Jēkabpils novadā Bancānu ezerā, ES nozīmes biotopā 3150 *Eitrofi ezeri ar iegrimušo ūdensaugu un peldaugu augāju*, I. Skrinda, 2017. Ezers ar grāvi savienots ar Priekulānu ezeru, kurā suga ir sen zināma (Andrušaitis (red.), 2003.).

SECINĀJUMI

1. Rakstā analizēti un apkopoti projekta "Dabas skaitīšana" biotopu inventarizācijas gaitā iegūtie dati, no vairāku desmitu tūkstošu lielas datu kopas atlasot nozīmīgāko informāciju par ļoti reti un reti sastopamām sugām, kā arī par divām jaunām vaskulāro augu sugām Latvijā. Pastiprināta uzmanība pievērsta Direktīvas II pielikuma sugām, reģistrējot to atradnes, kas ir nepieciešams ziņojuma sniegšanai Eiropas Komisijai reizi sešos gados.
2. Biotopu kartēšanas laikā konstatētas 174 no 232 īpaši aizsargājamo vaskulāro augu sugām, kas raksta sagatavošanas laikā bija ar likumu aizsargātas. No šīm 174 sugām rakstā analizētas 26 retākās sugas, kā arī septiņas sugas, kuras nav īpaši aizsargājamo sarakstā, līdz ar to vērsot uzmanību uz šo sugu aizsardzības nepieciešamības izvērtēšanu (piemēram, *Glyceria striata*, *Carex atherodes*, *Cephalanthera longifolia*).
3. Rakstā minēto sugu atradnes dotas saistībā ar Eiropas Savienības nozīmes īpaši aizsargājamiem biotopiem – vairākām sugām tas sniedz jaunas ziņas par raksturīgajām augtēm, kā arī secināms, ka gandrīz visas analizētās sugu atradnes ir kādā no aizsargājamiem biotopiem, kas norāda, cik liela nozīme ir augtenei, kādā retā suga sastopama, un tās aizsardzībai.
4. Ziņas par vairākām sugām, kas iegūtas "Dabas skaitīšanas" projekta laikā, sniedz jaunas zināšanas par to izplatību, ļaujot pārvērtēt to pašreizējo aizsardzības statusu.
5. Dabas skaitīšanā reģistrēto atradņu dati dod ieguldījumu sugu areālu izpētē plašākā mērogā.

LITERATŪRA

- Andrušaitis, G. (red.) 2003. *Latvijas Sarkanā grāmata: Vaskulārie augi. 3. sējums*. Rīga, LU Bioloģijas institūts.
- Anon. 2019. *Annex B – Report format on the 'main results of the surveillance under Article 11' for Annex II, IV & V species*. EIONET – European Environment Information and Observation Network. URL: <https://nature-art17.eionet.europa.eu/article17/species/report/?period=5&group=Vascular+plants&country=LV®ion=BOR> (skatīts 01.04.2022.).
- Auniņa, L. (red.) 2011a. Dabas lieguma "Līvberzes liekņa" dabas aizsardzības plāns. Rīga, Latvijas Dabas fonds.
- Auniņa, L. (red.) 2011b. Dabas lieguma "Skujaines un Svētaines ieleja" dabas aizsardzības plāns. Rīga, Latvijas Dabas fonds.
- Auniņš, A. (red.) 2013. *Eiropas Savienības aizsargājami biotopi Latvijā. Noteikšanas rokasgrāmata. 2. papildinātais izdevums*. Rīga, Latvijas Dabas fonds, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.
- Baroniņa, V. 2003. *EMERALD projekts – vietas apsekošanas forma. Līvberzes liekņa* (nepublicēts).
- Baroniņa, V. 2015. Retu vaskulāro augu sugu atradumi no 2004. līdz 2014. gadam – Latvijas Botāniķu biedrības konkursa "Gada atradums" rezultāti. *Latvijas Veģētācija* 24: 61–81.
- DDPS. 2022. Dabas datu pārvaldības sistēma "Ozols". Dabas aizsardzības pārvalde. URL: <https://ozols.gov.lv/ozols/Account/LogOn> (skatīts 01.04.2022.).
- Gudžinskas, Z., Krampis, I., Laiviņš, M. 2010. Spread of *Carex pilosa* Scop. in Latvia and Lithuania. *Latvijas Veģētācija* 21: 127–132.

- Kuusk, V., Tabaka, L., Jankevičiene, R. (Eds.) 2003. *Flora of the Baltic countries. Compendium of vascular plants, III*. Tartu, Estonian Agricultural University, University of Latvia, Institute of Botany (Lithuania), 352 pp.
- Laiviņš, M., Dzintare, D., Strautnieks, I. 2002. *EMERALD projekts – vietas apsekošanas forma. Skujaines un Svētaines ieleja* (nepublicēts).
- LDF. 2021. *Vaskulāro augu un sūnu sugu monitorings un inventarizācija Natura 2000 teritorijās un ārpus tām 2021. gadā*. Atskaite. Rīga, Latvijas Dabas fonds.
- NBD. 2018. Dažu izzūdošo un sarūkošo augu sugu dzīvotspējas analīze in un ex situ. LVAFA projekts Nr. 1-08/108/2017. URL: <https://www.nbd.gov.lv/lv/Dazu-izzudoso-un-sarukoso-augu-sugu-dzivotspejas-analize-in-un-ex-situ> (skatīts 01.04.2022.).
- Portāls “Dabasdati.lv”. URL: <https://dabasdati.lv/lv> (skatīts 01.04.2022.).
- Suško, U. 2022. Retu sugu augšanas vietas Dienvidlatgalē. *Latvijas Veģetācija* 32: 87–97.
- Žalneravičius, E. 2021. Kvapioji dirvoulė *Agrimonia procera* Wallr. In: Rašomavičius, V. (Ed.) *Lietuvos raudonoji knyga. Gyvūnai, augaliai, grybai*. Vilnius, Lietuvos Respublikos Aplinkos Ministerija, pp. 462.
- Табакa, Л.В. (ред.) 1990. *Флора и растительность Латвийской ССР. Центральнo-Видземский геоботанический район*. Рига, Зинатне.